Sisäministeriö
Inrikesministeriet

U 44/2023 vp

U 44/2023 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annetun direktiivin 2012/29/EU muuttamisesta

Sisäministeriön lausunto

Lakivaliokunta on pyytänyt sisäministeriön lausuntoa rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista korvaamisesta annetun direktiivin muuttamisesta. Sisäministeriö on osallistunut u-kirjeen valmisteluun ja Valtioneuvoston kannat on muodostettu yhteistyössä sisäministeriön kanssa. Sisäministeriö yhtyy valtioneuvoston kantoihin ja toteaa lisäksi seuraavaa:

Niin kutsutussa uhridirektiivissä vahvistetaan rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset. Uhridirektiiviä on sovellettu vuodesta 2015 lähtien, eikä sitä ole muutettu sen voimaantulon jälkeen. Euroopan laajuinen sääntely on tärkeää uhrien oikeuksien ja uhrikeskeisen oikeuden vahvistamisessa EU:ssa. Uhridirektiivin vaikutuksia on arvioitu osana uhrien oikeuksia koskevaa strategiaa; positiivisista vaikutuksista huolimatta direktiivin kansalliseen soveltamiseen liittyy tiettyjä ongelmia, joihin on tarkoitus puuttua annetulla uhridirektiivin muutosehdotuksella. Selvityksen mukaan ongelmat ovat liittyneet kansalliseen liikkumavaraan ja siihen, miten direktiivi on implementoitu kansalliseen lainsäädäntöön.

Ehdotuksen erityisinä tavoitteina ovat: tiedonsaannin parantaminen, suojelutoimenpiteiden mukauttamisen uhrien tarpeisiin parantaminen, haavoittuvassa asemassa olevien erityistuen mahdollistaminen entistä paremmin, rikosoikeudellisiin menettelyihin osallistuttaminen ja helpottaa mahdollisuutta saada korvaus rikoksentekijältä. Direktiivin muutosehdotuksen tavoitteet ovat sisäministeriön mielestä kannatettavia, eivätkä tämän hetkisen arvion perusteella aiheuta suuria muutoksia jo voimassa oleviin käytänteisiin tai kansalliseen lainsäädäntöön.

Alla sisäministeriö kommentoi erityisesti sen hallinnonalaa koskettavia muutosehdotuksia:

Uuden 5 a artiklan 1 kohta edellyttäisi, että uhrit voivat tehdä rikosilmoituksen helposti saavutettavissa olevien, käyttäjäystävällisten tieto- ja viestintäteknologioiden avulla, mukaan lukien mahdollisuuksien mukaan toimittaa samalla todisteita. Rikosilmoitus on Suomessa nykyisin mahdollista tehdä poliisille joko puhelimitse, henkilökohtaisesti poliisilaitoksella käymällä tai käyttämällä sähköistä rikosilmoitusjärjestelmää. Linkki sähköiseen järjestelmään löytyy poliisin internet-sivuilta ja järjestelmään kirjaudutaan

Kirkkokatu 12, Helsinki
PL 26, 00023 Valtioneuvosto
Vaihde 0295 480 171 | kirjaamo.sm@gov.fi | www.intermin.fi

yksilöllisillä tunnuksilla suomi.fi-palvelun valtuuksilla. Kun ilmoitus poliisille on tehty, asianosaisen on mahdollista lähettää asiaan liittyviä todisteita sähköisesti poliisin käyttämän Pouta-palvelun kautta. Artiklan tarkoittamat sähköiset palvelut ovat edellä kuvatulla tavalla jo nykyisellään olemassa ja tarjolla ja näin ollen kyseisen artiklan 1 kohdan edellytysten voi katsoa täyttyvän voimassa olevan lainsäädännön puitteissa: ehdotetut sähköiset palvelut ovat edellä kuvatulla tavalla jo nykyisellään olemassa ja tarjolla, joten näihin tavoitteisiin on Suomen helppo yhtyä.

Suomessa rikoksesta voi ilmoittaa poliisille kuka tahansa. Ilmoituksen kirjaamisen kynnys on säädetty esitutkintalain 3 luvun 1 pykälässä hyvin matalaksi. Kuka tahansa voi jättää poliisille rikoksiin liittyviä vihjeitä useilla eri tavoilla. Yleisiä tapoja antaa vihjeitä ovat vihjepuhelimet, vihjesähköpostit, nettivinkki ja palautelomakkeet. Vihjeitä voi antaa nimettömänä. Poliisin internet-sivulla on ilmoittamiseen ja vihjeisiin liittyvää informaatiota. Sivusto on suomen-, ruotsin- ja englanninkielinen. Matalaa ilmoittamisen kynnystä on kannatettavaa tavoitella myös jatkossa, sillä se vaikuttaa rikosten ilmituloon ja sitä kautta rikosten selvittämiseen ja rangaistusseuraamusten täytäntöönpanoon. Edellä mainittuja järjestelmiä on mahdollista käyttää missä tahansa paikassa, josta henkilöllä on pääsy internetiin (esimerkiksi artiklassa mainitut säilytystilat, kuten vankilat) ja henkilöllä on suomi.fi-valtuudet. Lasten tekemien rikosilmoitusten kirjaamiseksi poliisin henkilökunnasta löytyy erityisesti lasten ja muiden haavoittuvien ryhmien ja rikosten uhrien puhuttamiseen sekä kohtaamiseen varta vasten koulutuksen käyneitä osaajia. Useimmiten lapsiin kohdistuvasta rikoksesta poliisille ilmoituksen tekee kuitenkin joku muu taho, kuin lapsi itse. Näissäkin tapauksissa edellä mainitut koulutetut poliisihenkilöt tarvittaessa täydentävät rikosilmoituksen tietoja lasta puhuttaessaan.

Uhridirektiivin 22 artiklan 1 kohtaa koskevalla muutosehdotuksella laajennettaisiin artiklassa säädettyä uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyä koskettamaan myös uhrin tukitarpeiden selvittämistä. Tavoite uhrin henkilökohtaisesta riski- ja tuen tarpeen arvioinnista ja sen kehittämisestä on kannatettava. Jo nykyisellään esitutkintalain 11 luvun 9a§:ssä säädetään poliisitoimintaan liittyen asianomistajan henkilökohtaisesta arvioinnista: Esitutkintaviranomaisen on ilman aiheetonta viivytystä arvioitava, onko asianomistaja asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä erityisen suojelun tarpeessa sekä arvioitava, ovatko 2 momentissa tarkoitetut toimenpiteet tarpeen. Arvioinnissa on otettava huomioon etenkin asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja rikoksen laatu. Arviointia tehtäessä on otettava huomioon asianomistajan käsitys toimenpiteen tarpeellisuudesta. Säädös koskee rikosprosessin aikaisia mahdollisia suojelutarpeita, mutta poliisitoiminnan sekä ennalta ehkäisyn näkökulmista aivan yhtä tärkeää on myös muunlainen, erityisesti sosiaali- ja terveyssektorin toimijoilta uhrille annettavan ajantasaisen ja oikeanlaisen tuen saatavuus sekä toimiva ohjaus eri tahoilta näihin palveluihin.

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Uhrin arvioinnin osalta tällä hetkellä varsinaista moniammatillista säännöllistä riskin ja tuen arvioimista tehdään lähisuhdeväkivaltarikosten kohdalla MARAK-riskinarviointimallin mukaisesti sekä lapsiin kohdistuvissa rikoksissa Barnahus-mallin mukaisesti. Lapsiin kohdistuvissa rikoksissa tehdään Suomessa Barnahus-malliin perustuvaa moniammatillista yhteistyötä jo nykyisellään. Barnahus on direktiivin muutosehdotuksissa mainittu esimerkkinä oikeanlaisesta toimintamallista lapsiin kohdistuvissa rikosasioissa. Vastaavalla tavalla koordinoitu ja systemaattinen uhrin arvioiminen vaatii viranomaisilta yhtä lailla selkeitä ja sovittuja toimintamalleja sekä tarvittavat resurssit. Suomen nykyisessä sosiaalihuoltolain 41§:ssä on säädetty monialaisesta yhteistyöstä. Lainkohdan 1.1.2024 voimaan tulevassa momentissa 3, on säädetty asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä, tietojen luovuttamisesta ilman asiakkaan suostumusta sekä sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada virka-apua muilta viranomaisilta.

Artiklassa mainitut arvioinnissa huomioitavat seikat ovat käytännössä sellaisia, jotka poliisitoiminnassa rikosasiaa ja uhrin tilannetta arvioitaessa huomioidaan myös nykyisellään. On kannatettavaa, että samoja tekijöitä tarkastellaan myös arvioitaessa uhrin tuen tarvetta kokonaisuutena eikä ainoastaan poliisitoiminnan näkökulmasta. Mitä tulee riskiarvioon, myös rikoksesta epäilty ja häneen liittyvät olosuhteet sekä tekijät huomioidaan jo nykyisellään osana peruspoliisitoimintaa arvioitaessa jonkin poliisitehtävän, hälytystehtävän tai rikosasian tutkinnan, riskejä. Artiklan mainitsemat rikoslajikohtaiset painotukset huomioidaan poliisitoiminnassa uhrinäkökulmasta Suomessa jo nykyisellään. On varsin todennäköistä, että artiklan tavoitteet tukevat osaltaan edellä mainittujen rikoslajien torjumiseksi ja näiden uhreiksi joutuneiden henkilöiden auttamiseksi tehtävää työtä, esimerkiksi ihmiskaupan vastaisen torjuntaohjelman toimenpiteet sekä naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vastainen työ.

Sisäministeriön näkemyksen mukaan on varsin kannatettavaa ottaa artiklassa mainitulla tavalla huomioon rikoksesta epäillyn henkilön olosuhteet ja tämän aiheuttama mahdollinen uhka. Mikäli uhka arvioidaan riittävän suureksi, on poliisin toimivaltuuksissa runsaasti erilaisia vapauteen kohdistuvia ja sitä rajoittavia pakkokeinoja sekä työkalut laajemman riskikartoituksen tekemiseksi. Artiklan edellyttämiä toimia siten jo tehdään eikä tältä osin artiklan muutoksilla oletettavasti ole suuria vaikutuksia poliisin toimintaan. Uhrin kannalta myös rikoksesta epäiltyyn henkilöön kohdistuva riskiarviointi ja tähän kohdistuvien suojaavien toimien tekeminen voi olla hyvinkin merkityksellistä, erityisesti akuutissa tilanteessa.

Moniammatillisten tukitoimien seurannan osalta sisäministeriö toteaa, että vastaavaa tehdään tällä hetkellä erityisesti lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämisen yhteydessä ja osin myös lähisuhdeväkivaltatapausten yhteydessä. Lähisuhdeväkivallan torjumiseksi tehtävä MARAK-työskentelykin on uhrille vapaaehtoista, joten sitä voidaan käyttää vain pienessä osassa lähisuhdeväkivaltatapauksista uhrin antaessa tähän suostumuksensa.

Kirkkokatu 12, Helsinki
PL 26, 00023 Valtioneuvosto
Vaihde 0295 480 171 | kirjaamo.sm@gov.fi | www.intermin.fi

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

U 44/2023 vp

Uhridirektiivin nykyinen 23 artiklan 2 kohta on pantu täytäntöön esitutkintalain 7 luvun 21 §:llä. Ehdotuksella lisättäisiin teknisluonteinen muutos 23 artiklan 2 kohdan d alakohtaan. Toisella ehdotuksella lisättäisiin artiklaan uusi 4 kohta, joka koskisi toimenpiteitä uhrin fyysiseksi suojelemiseksi. Muutoksen edellyttämä lainvalvontaviranomaisten jatkuva tai väliaikainen läsnäolo rikosoikeudellisen menettelyn aikana uhrin fyysiseksi suojelemiseksi voidaan katsoa toteutuvan poliisilain (872/2011) 2 luvun 10 §:n 3 momentin poliisin toimivaltuudella suojella henkilöä tai vartioida paikkaa henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvan rikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi. Asian jatkoneuvotteluissa pitäisi selvittää onko artiklassa mainittu *"law enforcement authority"* vaatimus sille, että tämä olisi jatkossa enenevissä määrin poliisin tehtävä. Lähtökohtaisesti poliisin läsnäoloa esim. oikeudenistuntojen turvaamiseksi ei voida pitää poliisin keskeisenä tehtävänä. Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman yksi kirjaus koskien poliisia on selvittää ja siirtää pois poliisilta sellaiset poliisin tehtävät tai tehtäväalueet, joiden ei ole tarpeen kuulua poliisille.

Muutosehdotuksella lisättäisiin 24 artiklaan uusi 3 kohta. Artikla koskee lapsiuhrien oikeutta suojeluun rikosoikeudellisten menettelyjen kuluessa. Kirjaus ei aiheuttane vaikutuksia poliisin toimintaan, sillä eturistiriita lapsen ja huoltajan välillä on huomioitu Suomessa mahdollisuudella käyttää edunvalvojaa huolehtimaan lapsen eduista rikosprosessin ajan. Asiasta on säädetty esitutkintalain 4 luvun 8§:ssä. Toimintamalli on kannatettava lapsen edusta huolehtimiseksi rikosasioissa.

Erityisasiantuntija Emma Patovuori

Kirkkokatu 12, Helsinki
PL 26, 00023 Valtioneuvosto
Vaihde 0295 480 171 | kirjaamo.sm@gov.fi | www.intermin.fi